

РЕЦЕНЗІЇ

ЛІБЕРАЛЬНИЙ КОНТЕНТ ЯК БАЗОВИЙ ПРИНЦИП ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД ЖУРНАЛІСТИКИ

Іван Крупський

*Доктор історичних наук, професор факультету журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Нині, на жаль, в Україні видається не так уже й багато ґрунтовних наукових праць, в яких би автори осмислювали ті чи інші процеси, що відбуваються як в українських, так і закордонних ЗМІ. Тому закономірно, що монографія О. А. Мітчук „Українська ліберальна інформаційна культура в системі соціальних комунікацій”¹ відразу привернула увагу журналістів-теоретиків та журналістів-практиків.

Адже принципи лібералізму є основою для діяльності вільної, незалежної, демократичної преси. Дотримуючись засадничих принципів лібералізму, почали функціонувати незалежні ЗМІ, які відстоюють національні пріоритети, стоять на захисті інтересів кожного громадянина та соборності держав і саме завдяки й послідовній діяльності мас-медіа, що базують свою діяльність на принципах лібералізму, в багатьох державах відбулися позитивні, якісні зміни в житті народів.

Розгалуження форм і способів подання інформації, що нині стало можливим як завдяки технологічному вдосконаленню традиційних друкованих ЗМІ (наприклад, швидкісних ротативних друкарських машин), так і розвиткові новітніх електронних засобів масової інформації, з’явилися великі можливості й для оперативного оприлюднення фактів, їхнього роз’яснення й відповідного трактування.

Безперечно, соціально обґрунтований контент створення і подання інформації не є новим, до нього, як на це слушно акцентує увагу в своїй монографії О. А. Мітчук, зверталися українські й закордонні науковці. Між тим тема, яку розкриває О. А. Мітчук, хоча є актуальною, однак досі не знайшла належного комплексного висвітлення в науковій літературі, попри те, що маємо цілу низку досліджень, присвячених тим чи іншим аспектам ліберального контенту, однак це здебільшого праці політологів, істориків, економістів і немає практично жодних досліджень, в яких би послідовно, на широкому історико-політологічному тлі вивчався феномен ліберального контенту як чинника функціонування соціальних комунікацій, тобто, як зазначає авторка, лібералізм як рушійна сила соціально-комунікаційної практики залишається й досі на маргінесі науки про соціальні комунікації.

© Крупський І., 2016

¹ Мітчук О. Українська ліберальна інформаційна культура в системі соціальних комунікацій / О. А. Мітчук. – Рівне : О. Зень, 2014. – 320 с.

Звичайно, актуальність монографії О. А. Мітчук визначається не лише відсутністю наукових праць щодо з'ясування ліберального контенту в площині соціальних комунікацій, а й потребою осмислити, узагальнити та теоретично обґрунтувати і спроектувати досвід ліберального контенту мас-медій як вагомого фактора демократичного функціонування ЗМІ, акцентувавши при цьому увагу на практичному значенні для сучасної української журналістики й журналістики загалом.

Акцентуючи увагу на феномені ліберального контенту в соціальних комунікаціях, насамперед варто зазначити, що лібералізм як політична та ідеологічна течія, історичною ознакою якої є обстоювання мирного і реформістського шляху у проведенні соціально-економічних та політичних перетворень, – багатовимірне соціокультурне явище.

Грунтуючись на ідеях давньогрецьких мислителів Лукреція і Демокріта, лібералізм як самостійна ідеологічна течія сформувався здебільшого на ґрунті політичної філософії кінця XVII – початку XVIII ст., поступово поширився й в Україні та став базовим для багатьох чинників суспільно-політичного життя. Однак і нині, коли розбудовуємо і зміцнюємо свою незалежну державу, переформатовуємо діяльність мас-медіа, нам не обійтися без тих основоположних принципів, що є фундаментальними в ліберальній науковій думці.

Отже, монографія рівненської дослідниці відзначається актуальністю, належить до таких, що мають як наукове, так і практичне значення і водночас започатковує новий напрям у вивченні мас-медійного контенту в системі ліберальних цінностей, що його можна назвати як лібералізм у контексті функціонування вільної преси, і має цей науковий напрям перспективу для подальших наукових досліджень.

Для розкриття задекларованої в монографії теми О. А. Мітчук використала потужну джерельну базу – понад 700 різнотипових наукових праць, причому як праць українських, так і закордонних дослідників. Таким чином усе, що торкається предмета дослідження в монографії, дослідниця не лише віднайшла, а й сумлінно, ретельно опрацювала, зробила відповідні висновки. Таке використання широкого кола найрізноманітніших праць дозволяє вести мову про достовірність усіх основних положень монографії.

Відзначається монографічне дослідження О. А. Мітчук добре продуманою концепцією, чіткою структурою, послідовним, логічно обґрунтованим викладом матеріалу.

У „Вступі” дисертантка повно і всебічно обґрунтувала актуальність теми, розкрила мету дослідження, визначила об'єкт і предмет та охарактеризувала теоретико-методологічну базу, на ґрунті якої розкривалася тема монографії.

У першому розділі – „Обґрунтування актуальності функціонування ліберальних соціальних комунікацій” – О. А. Мітчук передовсім зосередила увагу на дослідженні теоретичних детермінантів соціальних комунікацій.

Варто відзначити тезу, висловлену та обґрунтовану авторкою монографії, про місію, яка покладена на соціальні комунікації, щоб зберегти духовні цінності націй та окремих осіб, які потерпають від технократизації суспільства. Адже, як вважає дослідниця, саме за допомогою соціальних комунікацій, базованих на ґрунті лібералізму, можливе відродження традиційних та утвердження якісно нових духовних цінностей. І це положення підкріплене конкретними фактами, з яких можна зробити висновок:

саме під впливом комунікаційної практики людини соціальне середовище змінюється, в результаті чого змінюється і сама людина.

Звичайно, для формування у суспільстві певних засадничих норм, наприклад, моралі, комунікація повинна ґрунтуватися на якихось аспектах, якими, зокрема, як зауважує О. А. Мітчук, є не лише обсяг і зміст інформації, що повинні відповідати обсягові знань об'єкта або його тезаурусу, а також і форма та спосіб передавання інформації, їхня адекватність змістові та можливостям декодування об'єкта. Тому можна погодитися з авторкою монографії, що, загалом, інформацію доцільно вважати формою існування усіх знань, нагромаджених людством за свою історію, а соціальні комунікації при цьому є способом їхнього збереження і трансляції на кожному конкретному етапі історичного періоду.

Звісно, носії контенту в соціальних комунікаціях можуть не лише об'єктивно інформувати, а й дезінформувати. При цьому в монографії докладно висвітлено причини, при яких ЗМІ перетворюються на фальсифікаторів, спотворюють інформацію. Тому має рацію дослідниця, коли вважає, що свобода соціальних комунікацій не може бути частиною політичної гри і підлягати ревізіям демократичних процедур, навіть якщо більшість може голосувати за порушення демократичних норм, що, на жаль, нерідко спостерігаємо нині в сучасному політичному житті України і бачимо реакцію медій на ці процеси.

На жаль, як констатує О. А. Мітчук, нині перетворення носіїв контенту в соціальних комунікаціях на засоби отримання максимальних прибутків спричинилося до гоніння за сенсаціями, втягуванням в коло публічного дискурсу приватного життя відомих людей, що означає порушення прав людини і читача. Так свобода стає всездозволеністю. Тому для українських журналістів, вважає дослідниця, вкрай гострою є потреба адекватного реагування на зміни в інформаційному просторі та пошук оптимальної моделі взаємовідносин у трикутнику “держава – носії контенту в соціальних комунікаціях – аудиторія”.

З огляду на те, що ліберальна модель комунікації ґрунтується на засадах доступності для будь-якого індивіда практично необмеженої інформації (звісно, якщо це не загрожує національній безпеці держави), О. А. Мітчук підкреслює, що саме при дотриманні ліберальних засад функціонування мас-медій обов'язковим є плюралізм думок, можливість висловлювати різні точки зору й відповідати на критику. Адже ліберальна доктрина в системі ЗМІ, як, опираючись на досвід демократичних держав світу обґрунтовує О. А. Мітчук, є трибуною для представлення різних точок зору, для забезпечити контенту, який відображає потреби різних аудиторій.

Другий розділ монографії – „Чинники функціонування носіїв ліберального контенту” – присвячено всебічному дослідженню основних функцій ліберального контенту, його становленню, з'ясуванню ролі в запобіганні деіндивідуалізації соціальних комунікацій та з'ясуванню можливостей цього контенту як важливого фактора просвітництва.

Передовсім О. А. Мітчук доводить, що саме обсяг та вектор інтересів є головним при визначенні тієї низки завдань, які вирішують, чи, принаймні, повинні вирішувати, соціальні комунікації на конкретному часовому проміжку, бо відтак ці завдання впливають на організацію структур певних типів соціальних комунікацій, що виявляється в монополії на передавання та інтерпретацію повідомлень.

Ґрунтуючись на достатній методологічній базі, О. А. Мітчук встановила, що ліберальна модель функціонування носіїв контенту в соціальних комунікаціях віддзеркалює ключові аудиторні характеристики соціальних комунікацій, хоча й застерігає проти узагальненого підходу до аудиторного навантаження та у зв'язку з тим пропонує розподіл (як в історичному, так і в функціональному аспектах) аудиторних характеристик носіїв контенту в соціальних комунікаціях за галузями, і кожну з цих галузей належно аналізує.

Ліберальна теорія передбачає, що тільки вільні соціальні комунікації найефективніше діють в рамках системи приватного підприємництва, при цьому приватне підприємництво шляхом функціонування цілої мережі соціальних комунікацій сприяє, зокрема, підвищенню рівня освіти громадськості, повноцінному обслуговуванню політичної системи, захисту приватних цивільних свобод тощо. Тому лише вільні соціальні комунікації, не зобов'язані будь-якій владній структурі, можуть служити істині. А щоб бути вільним, щоб представити думки та інформацію без страху й упередженості, мас-медіа повинні бути автономним комерційним підприємством, доводить О. А. Мітчук.

Ще одним фактом лібералізації функцій носіїв контенту в соціальних комунікаціях, на аналізі якого зупиняється дослідниця є, наприклад, реклама. Причому О. А. Мітчук закономірно розглядає рекламу як один із чинників економічної свободи медій.

У контексті проведеного дослідження вчена слушно розрізняє відкритість, деіндивідуалізацію, автономність соціальних комунікацій, вказує на вплив і залежність цих чинників від носіїв контенту тощо.

Для переконливішого з'ясування ліберального дискурсу в соціальних комунікаціях, О. А. Мітчук цілком виправдано вдається до порівняння його з іншими течіями, наприклад, аналізує вияви консерватизму у функціонуванні медій, розглядає діяльність ЗМІ в тоталітарних державах тощо.

Третій розділ монографії – „Ліберальний контент в українському сегменті соціальних комунікацій” – присвячений дослідженню ролі і місця ліберального контенту в соціальних комунікаціях України і побудований він на аналізі вітчизняного емпіричного матеріалу.

Всебічному розкриттю теми сприяє те, що дисертантка досліджує постулати ліберального контенту соціальних комунікацій в українському сегменті у нерозривності з національною культурою, в тісному зв'язку з усіма соціально-економічними та політичними процесами.

При цьому в монографії добре обґрунтовано розвиток ліберальних соціальних комунікацій, встановлено, що в Україні вони мали передовсім просвітницький характер, оскільки допомагали масовому читачеві осмислити свій повсякденний побут, встановити його роль та зв'язок з логікою буття. Однак поступово ліберальна течія в соціальних комунікаціях, як засвідчують матеріали монографії, починає впливати на формування ментальності, розгортається синкретичність у подачі ліберального контенту, що було, наприклад, спричинене свого часу цензурними заборонами.

Аналізуючи витоки ліберального контенту в українському сегменті соціальних комунікацій, О. А. Мітчук довела, що передумовою їхнього розвитку стала соціальна потреба у вільному обігові інформації як основному інструментові соціальної комуніка-

ції, дієвому факторові суспільних і громадських перетворень. Функціональна цінність ліберального контенту в соціальних комунікаціях полягала здебільшого у її практичному значенні: вона без обмежень у просторі й часі могла задовольнити інформаційні потреби українського суспільства і при цьому ліберальний контент у соціальних комунікаціях найповніше віддзеркалював та й нині найповніше висвітлює динаміку соціальних відносин. При цьому він не лише впливає на них, а й сам піддається їхньому впливові.

Цілком погоджуємося з думкою О. А. Мітчук про те, хоч це положення може здаватися для когось і дещо перебільшеним, що саме ліберальна соціальна комунікація створила ґрунт для становлення української державності, а українська інтелектуальна еліта стала тим аудиторним прошарком, в якому народився ліберальний конвент, бо саме еліта нації сприяла його функціонуванню і вдосконаленню, всіляко підтримувала та пропагувала його.

Особливо заслуговує на увагу відображене в монографії дослідження феномену ліберального контенту соціальних комунікацій України на сучасному етапі, де йдеться про окупацію Криму Російською Федерацією, про антитерористичну операцію на Донбасі, інформаційну війну Росії проти України тощо.

Однак монографія лише б виграла, коли б її авторка чіткіше визначила об'єкт і предмет дослідження, вказавши, за якими критеріями зроблено цей поділ.

Констатуючи, що для розкриття теми дослідниця використала велику джерельну базу: це і праці з теорії та історії журналістики й соціальних комунікацій, філософії, психології і т. д., проте деякі з них не мають безпосереднього відношення до теми дослідження і, більше того, спричинилися до зайвої термінологічної ускладненості викладу матеріалу.

Іноколи авторка монографії відходить від магістральної теми дослідження, відволікається на другорядне. Наприклад, розмірковування про історичний вимір ліберальних соціальних комунікацій в Україні перериває дослідженнями про ліберальний контент діяльності медій у межах світової ліберальної системи і т. п.

Звичайно, ці зауваги варто сприймати лише як побажання щодо вдосконалення загалом цікавого і потрібного наукового дослідження, а меж досконалості, звісно, немає.

Стаття надійшла до редколегії 17.11.15

Прийнята до друку 02.12.15